

Mennesker med utviklingshemning som bor i store bofellesskap

People with disabilities who lives in large housing communities

«MITT HJEM ER MIN BORG»

Camilla Bjelland Hølland, Karina Eggebø og Kathrine Hodne

Diakonhjemmet Høgskole

Bacheloroppgave

Bachelor i vernepleie

VP11

Antall ord: 12684

Dato: 22. mai 2014

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	4
1.1	Oppgavens oppbygging.....	4
1.2	Begrunnelse for valg av tema.....	5
1.3	Avgrensning av oppgaven.....	5
1.4	Begrunnelse for valg av problemstilling.....	6
1.5	Begrepsavklaring.....	7
1.6	Oppgavens hensikt.....	8
2	Metodedel.....	9
2.1	Presentasjon og begrunnelse for valg av kvalitativ forskningsmetode.....	9
2.2	Kvalitativt forskningsintervju.....	10
2.3	Kildekritikk.....	10
2.4	Utvalg av informanter.....	12
2.5	Feilkilder.....	12
2.6	Forskningsetikk.....	15
3	Teoridel.....	17
3.1	Ansvarsreformen.....	17
3.2	Den nye boligtrenden.....	17
3.3	Mitt hjem er min borg.....	18
3.4	Selvbestemmelse.....	20
4	Analyse og drøfting.....	22
4.1	Generelt om bofellesskapene.....	22
4.2	Hverdagslige valg.....	23
4.2.1	Måltider.....	23
4.2.2	Økonomi.....	25
4.2.3	Fritids- og fellesaktiviteter.....	26
4.2.4	Utforming av leilighet og valg av møbler.....	28
4.2.5	Døgnrytme.....	29
4.2.6	Privatliv.....	30
4.2.7	Sosiale relasjoner.....	32
4.3	Personalets tilrettelegging.....	32
4.3.1	Etisk refleksjon.....	33
4.3.2	Beboermøte.....	34
4.3.3	Funksjonsnivå og personalets tilrettelegging.....	36

5 Oppsummering og konklusjon	38
Litteraturliste	40
Vedlegg 1 – Informasjonsskriv	43
Vedlegg 2 – Intervjuguide 1	44
Vedlegg 3 – Intervjuguide 2	46

1 Innledning

Vi er tre vernepleierstudenter fra Diakonhjemmet Høgskole Rogaland. Vi er nå i ferd med å avslutte en treårig bachelorgrad, og har i den anledning skrevet en bacheloroppgave sammen. Vi har i denne oppgaven hatt fokus på personer med utviklingshemning og deres selvbestemmelse. Store bofellesskap har vært utgangspunkt for våre undersøkelser.

Vi har samarbeidet opptil flere ganger gjennom studiet. Dette har bidratt til at vi er trygge på hverandre, og kjenner til hverandres måter å arbeide på. Vi tror at dette er et godt utgangspunkt for bacheloroppgaven.

1.1 Oppgavens oppbygging

Oppgaven vår er skrevet med utgangspunkt i “Retningslinjer for oppgaveskriving på bachelor-, videreutdanning- og masternivå” (2013) som er utgitt av Diakonhjemmet Høgskole. Første del av oppgaven består av innledning. Her presenterer og begrunner vi valg av oppgavens tema, for så å vise hvilke avgrensninger vi har gjort. For å danne en god forståelse for våre valg har vi også begrunnet valg av problemstilling i innledningen. Vi så det også som hensiktsmessig å ta med begrepsfesting i innledningen, da den danner grunnlaget for videre lesing. I innledningens siste del forklarer vi kort hvilke hensikter vi har med vår oppgave.

I vår metodedel har vi fokus på kvalitativ forskningsmetode, derunder kvalitativt forskningsintervju. Vi forklarer først hvordan vi har funnet litteraturen vi har brukt. Deretter forklarer vi hvordan utvalg av informanter er gjort. Da vi synes validitet, reliabilitet og forskningsetikk er viktige aspekter ved denne forskningsmetoden, har vi også viet stor plass til dette her.

Etterfulgt av metodedelen kommer en teoridel. Teoridelen tar for seg teori som er relevant for våre funn og vår analyse. Deretter kommer en analyse hvor våre funn blir presentert og drøftet opp mot forskning og annen relevant litteratur. Vi avslutter oppgaven vår med en oppsummering, og en konklusjon.

1.2 Begrunnelse for valg av tema

Vi synes det er interessant at det i de siste tiårene har oppstått en ny trend når det gjelder boligformer for personer med utviklingshemning. Vi stiller oss spørrende til at kommunene velger å bygge større bofellesskap enn det som er anbefalt i forhold til de statlige føringene, finansordningene og husbankens rundskriv (Kittelsaa og Tøssebro 2011). Ifølge husbankens rundskriv fra 1993, skulle det ikke bygges mer enn 4 boliger i et bofellesskap. Disse anbefalingene har forandret seg, og tallet er nå utvidet fra 4 til maksimum 8 boliger (Husbanken 2009:42). Vi synes også det er oppsiktsvekkende å lese at halvparten av de som flyttet etter år 2000, nå bor i et bofellesskap som er bygget for sju beboere eller mer (Söderström og Tøssebro 2011:18).

Den nye trenden kan diskuteres i henhold til HVPU-reformens idealer om integrering, normalisering og selvbestemmelse for personer med utviklingshemning. Stortinget er bekymret for at store bofellesskap kan føre til nye former for institusjoner under nye navn (Hansen og Grødem 2012:96). Slik reformen var tenkt, skulle personer med utviklingshemning flytte ut fra de store institusjonene til egne boliger i sine hjemkommuner (Garsjø 2008). I store bofellesskap gis det tilbud til ulike brukergrupper. Dette kan for eksempel være personer med utviklingshemning og personer med psykiske lidelser (Hansen og Grødem 2012).

Dette er temaer som har blitt omdiskutert i media, og en rettsak i nærmiljøet har også ført til nysgjerrighet og engasjement for oss som studenter. NFU (Norsk Forbund for utviklingshemmede) gikk til sak mot en kommune som hadde bygget et bofellesskap for 12 personer med utviklingshemning og 12 personer med psykiske lidelser (Kittelsaa og Tøssebro 2011:4). Vi bestemte oss derfor for at temaet skulle være:

Mennesker med utviklingshemning som bor i store bofellesskap

1.3 Avgrensning av oppgaven

Vi ønsket først å se nærmere på hvilke konsekvenser det medfører for personer med utviklingshemning å bo i et stort bofellesskap. Tidlig i prosessen fant vi ut at en slik problemstilling ville ha vært svært omfattende, og det kunne blitt vanskelig for oss å gå i

dybden på alt. Vi valgte derfor å gjøre noen avgrensninger. Etter mye lesing og drøfting sammen, kom vi frem til at vi ville ha fokus på selvbestemmelse. Nærmere begrunnelse for hvorfor vi har valgt selvbestemmelse blir presentert senere i oppgaven.

Det kunne vært interessant å sammenligne store bofellesskap opp imot andre boformer, for å finne ut om selvbestemmelsen påvirkes på andre måter der. Vi kom frem til at dette også ville vært omfattende, og derfor valgte vi å kun ta utgangspunkt i store bofellesskap.

1.4 Begrunnelse for valg av problemstilling

Med utgangspunkt i tema, har vi kommet frem til følgende problemstilling:

Hvordan kan det å bo i store bofellesskap påvirke selvbestemmelsen til personer med utviklingshemning?

Vi ønsket å få en bevissthet rundt denne problemstillingen, da dette er relevant for vår utdanning og for videre arbeid som vernepleiere. Som nevnt viser det seg at det stadig bygges større bofellesskap for personer med utviklingshemning. Samtidig ser vi at selvbestemmelsen til personer med utviklingshemning det siste tiåret har blitt redusert (Söderström og Tøssebro 2011:47). Andre undersøkelser viser også at utviklingshemmede i mange tilfeller har liten grad av muligheter for å bestemme over eget liv (Ellingsen og Kittelsaa 2010). Dette vekker et engasjement i oss. Selvbestemmelse er en menneskerettighet som er like gyldig for alle mennesker (Askheim 2014). Vi er derfor interessert i å finne ut om det finnes en sammenheng mellom den nye boligtrenden og en redusert selvbestemmelse for personer med utviklingshemning. I tillegg har vi erfaring med arbeid innen ulike boformer for personer med utviklingshemning, og ønsker å jobbe med denne brukergruppen når vi er ferdigutdannet vernepleiere.

Selvbestemmelse er et overordnet perspektiv i hefte *Om vernepleieryrket* (FO 2008:6). Det å ivareta den enkeltes autonomi er også et overordnet mål i rammeplanen for vernepleierutdannelsen (Utdannings- og forskningsdepartementet 2005). Å bestemme selv kan ha stor betydning for det å ha en god livskvalitet og helse (Røkenes og Hanssen 2006). Som vernepleier er realisering av empowerment et viktig mål. Det går ut på fremme den

enkeltes selvbestemmelse, myndighet og rettigheter (Askheim 2014 og Linde og Nordlund 2006:40).

1.5 Begrepsavklaring

I vår problemstilling bruker vi begreper som store bofellesskap, utviklingshemning, selvbestemmelse og å påvirke. For å skape en bedre forståelse av hva som legges i de ulike begrepene, kan det her være av betydning med noen begrepsavklaringer.

Husbanken definerer bofellesskap som "...selvstendige boenheter med eget hushold, men som i tillegg disponerer fellesarealer" (Husbanken 1993:2). Vi har brukt betegnelsen store bofellesskap da de bofellesskapene vi skriver om har 12 beboere, og er dermed mer enn anbefalingene på maksimalt 8 boliger (Husbanken 2009).

"Personer med utviklingshemning er en ekstremt sammensatt gruppe. Utviklingshemning omfatter alt fra uhyre svak fungering til tilnærmet normal fungering" (Holden 2008:19). Det er fire ulike grader av utviklingshemning, og disse er lett-, moderat-, alvorlig- og dyp utviklingshemning (Holden 2008:23-24). Når vi betegner personer med utviklingshemning underveis i oppgaven, skiller vi ikke mellom disse ulike gradene. Der hvor vi har innhentet våre data, nevnes det lite om hvilken grad av utviklingshemning beboeren har. Vi har derfor valgt å bruke betegnelsen funksjonsnivå.

Selvbestemmelse er et komplekst begrep. Begrepet er ofte omtalt som autonomi og er en menneskerettighet (Røkenes og Hanssen 2006:231). Det å kunne være selvstendig, frigjort fra sine foreldre og å kunne ta valg på egenhånd er sentrale verdier innenfor selvbestemmelse (Røkenes og Hanssen 2006:67). Grunnen til at vi valgte å bruke begrepet selvbestemmelse i stedet for brukermedvirkning er fordi vi mener brukeren skal ha mulighet til å forvalte livet sitt, ikke bare medvirke (Røkenes og Hanssen 2006:230).

Å påvirke betyr blant annet å virke inn på, mens påvirkning betyr innflytelse. Med påvirkning mener vi altså i denne sammenheng om det at flere bor sammen kan ha innvirkning på selvbestemmelsen, og eventuelt gi konsekvenser (Kunnskapsforlaget 1994).

1.6 Oppgavens hensikt

Hensikten med oppgaven er å bli bevisst på hvordan det å bo i store bofellesskap kan påvirke selvbestemmelsen til personer med utviklingshemning. Vi ser problemstillingen vår som svært interessant, og tror at kunnskap om dette temaet kan være til stor nytte senere i yrkesutøvelsen. Det kan bidra til at vi blir mer reflekterte i møte med personer med utviklingshemning som bor i store bofellesskap. Siden selvbestemmelse er en sentral verdi innen helse- og sosialfaglig arbeid, tror vi også at andre yrkesgrupper kan gjøre nytte av en slik bevisstgjøring (FO 2010). Hensikten er også å få trening i forskningsmetodikk og vinne forskningserfaring. Vi har fått kjennskap til flere forskningsmetoder, og en grundigere innføring i kvalitativt forskningsintervju som metode.

2 Metodedel

Metode kan forstås som en bestemt fremgangsmåte for å nå et mål (Linde og Nordlund 2006:97). Det kan også forklares som et middel til å løse problemer og for å komme frem til ny kunnskap (Dalland 2007). Det skilles mellom kvalitative og kvantitative forskningsmetoder (Linde og Nordlund 2006).

Det er viktig at datainnsamlingen i et metodisk arbeid foregår systematisk og planmessig. Dette har vi gjort i form av innhenting av informasjon om temaet på forhånd og funnet forskning vi mener er av relevans for det vi ønsker å studere. Vi har også tatt for oss de relevante intervjuvarene og tematisert disse. Tematiseringen blir nærmere beskrevet i analysedelen.

2.1 Presentasjon og begrunnelse for valg av kvalitativ forskningsmetode

Kvalitative forskningsmetoder har fokus på å fange opp meninger og opplevelser (Dalland 2007:84). Metodene har som hensikt å fremme det subjektive, det vil si informantenes egne forståelser og tolkninger av det vi som studenter ønsker å finne ut noe om (Svardal 2009:140). Metodene får også frem det som er spesielt og særegent (Dalland 2007). Både kvalitative- og kvantitative forskningsmetoder har som mål å fremme en bedre forståelse av hvordan personer og grupper handler og samhandler (Dalland 2007:84). Vi tror at begge metodene kunne gitt oss en forståelse av om hvordan det å bo i store bofellesskap påvirker selvbestemmelsen. En kvantitativ metode kunne gitt oss mulighet til å få frem det som er felles, ved hjelp av for eksempel å finne gjennomsnitt. Vi kunne også fått mulighet til å gå i bredden. Det vil si at vi hadde fått mindre opplysninger, men i fra flere informanter (Dalland 2007). Ved bruk av en slik metode kunne vi for eksempel fått vite et gjennomsnitt av i hvor stor grad beboere får ta egne valg i hverdagen.

De kvalitative forskningsmetodene legger derimot vekt på en helhetlig beskrivelse av miljøet (Linde og Nordlund 2006). Vi var interessert i å finne subjektive meninger fremfor det som objektivt sett er riktig (Svardal 2009). Vi har derfor valgt å ta i bruk en kvalitativ forskningsmetode, da vi mener at dette er en metode som kan gi oss gode data, og som kan belyse problemstillingen vår på en faglig og interessant måte (Dalland 2007:23). Dette gir oss

også mulighet til å gå mer i dybden – få mer utfyllende og detaljerte svar. Derfor så vi det som mer relevant å bruke kvalitativ forskningsmetode fremfor kvantitativ forskningsmetode.

Kvalitativ data blir innhentet ved hjelp av metoder som samtale, observasjon og intervju (Svartdal 2009:139). Vi har valgt intervju som metode, som blir nærmere presentert i avsnittet nedenfor.

2.2 Kvalitativt forskningsintervju

I et forskningsintervju brukes den grunnleggende konversasjonen på en faglig måte for å produsere relevant kunnskap i forhold til problemstillingen (Kvale 1997).

Å samtale - 'konversere' - er en grunnleggende menneskelig kommunikasjonsmåte. Gjennom konversasjon lærer vi andre å kjenne - vi lærer om deres erfaringer, følelser og håp, og om den verden de lever i (Kvale 1997:21).

Det finnes både muligheter og utfordringer ved bruk av intervju som metode (Dalland 2007). I et intervju kan vi møte på ulike mennesker i ulike livssituasjoner. Det er da viktig at vi har evne til å forstå hva informanten sier, slik at vi ikke misforstår budskapet. Det handler også om det å selv gjøre seg forstått. Dette er menneskelige og faglige kunnskaper som er viktige for oss å ha når vi skal ut å intervjuer (Dalland 2007).

Kvalitativt forskningsintervju som metode kan være med på å fremme et helhetlig bilde av informantenes egne beskrivelser og opplevelser av temaet vårt. Vi kan skille mellom strukturerte og ustrukturerte intervjuer, der strukturerte har faste spørsmål som blir stilt og ustrukturerte er mer en åpen samtale (Johannessen, Tuft og Veiden 2006). Vi har tatt i bruk den strukturerte intervjuformen. Ved hjelp av intervjuguide hadde vi planlagte spørsmål som ble stilt. Det ble også stilt oppfølgingsspørsmål og oppklaringsspørsmål der det var nødvendig.

2.3 Kildekritikk

Det finnes to sider ved kildekritikk. Den ene er *litteratursøking*, som handler om hjelp til å finne teori som kan belyse problemstillingen vår på en best mulig måte. Den andre siden

handler om å redegjøre for litteratur som vi har brukt i oppgaven vår (Dalland 2007). Selv om oppgaven vår bygger på innhenting av kvalitativ data i form av intervju, er det også viktig å at vi forholder oss til relevant litteratur.

For å hjelpe oss til å se sammenhenger, har vi fokusert både på faglitteratur om temaet vi studerer, forskning og data fra vår egen undersøkelse. (Dalland 2007). På grunn av rask utvikling, hender det at en kan møte kunnskap i praksis før den er blitt nedskrevet i fagbøker. Da kan møte med fagfolk være en verdifull kilde (Dalland 2007:62).

Etter at vi hadde blitt enige om tema og problemstilling, begynte vi å lete etter relevant litteratur. Dette gav oss et utgangspunkt til å finne litteratur som kunne være aktuell for vår problemstilling. Siden store bofellesskap er et relativt nytt fenomen, var det utfordrende for oss å finne fagbøker om dette. Men etter leting i både fagbøker og på internett ble vi kjent med hvilke forfattere som har omtalt dette temaet. Veilederen vår kom også med gode innspill når det gjaldt aktuelle forfattere. Når vi søkte på internett brukte vi blant annet søkemotorer som Google Scholar og BIBSYS Ask. Med en oversikt over feltet ble det lettere for oss å planlegge videre arbeid (Dalland 2007). Utover fagbøker, endte vi opp med å finne flere forskningsrapporter og én vitenskapelig artikkel som vi mener kan være relevant og gyldig litteratur for å belyse problemstillingen vår.

I vår oppgave har vi i hovedsak tatt utgangspunkt i følgende forskningsrapporter:

- Innfridde mål eller brutte visjoner av Sylvia Söderström og Jan Tøssebro (2011)
- Samlokaliserte boliger og store bofellesskap av Inger Lise Skog Hansen og Anne Skevik Grødem (2012)
- Store bofellesskap for personer med utviklingshemming av Anna Kittelsaa og Jan Tøssebro (2011)

Den vitenskapelige artikkelen fant vi ved å søke på ulike forfattere i forskningsinformasjonssystemet CRISStin. Forfatterne av forskningsrapportene er sentrale fagpersoner innen fagfeltet, og derfor ble disse grunnlag for videre søking. Vi ønsket å finne en vitenskapelig artikkel med publiseringskanal nivå 1. Vi brukte lang tid på dette arbeidet, da de fleste forskningsrapportene ikke er vitenskapelig godkjent. Da vi brukte søkeordene “Ellingsen, Karl Elling” og avgrenset søket til kun treff med vitenskapelige artikler nivå 1, fikk vi kun 5 treff. Den ene artikkel her het “Å velge det trygge - utviklingshemmede og

selvbestemmelse”, og var skrevet av Ellingsen og Kittelsaa (2010). Tittelen vekket interesse, og vi søkte derfor i bibliotekets database (BIBSYS Ask). Artikkelen var ikke tilgjengelig for oss på internett, og dermed hjalp bibliotekaren oss med å finne papirutgaven på skolens bibliotek.

2.4 Utvalg av informanter

Valg av informanter er gjort på grunnlag av hvilken kunnskap vi ønsket å innhente. Vi ønsket å vite mer om hvordan det å bo i store bofellesskap kan påvirke selvbestemmelsen til personer med utviklingshemning, og derfor var det naturlig for oss å intervjuere lederne av to store bofellesskap. Dette er et strategisk valg, da vi regnet med at informantene hadde faglige kunnskaper om problemstillingen vår (Dalland 2008).

For å finne ut hvem som kunne være aktuelle informanter, måtte vi gjøre noen undersøkelser. Vi spurte en tidligere vernepleierstudent om råd til en aktuell undersøkelsesplass. Den ene informanten hadde vi fått tips om at hadde kunnskaper på dette området. Den andre informanten ville på eget initiativ bli intervjuet, da han var stedsfortreder for nåværende leder.

Begge informantene er vernepleiere og de blir i analysedelen omtalt som informant 1 og informant 2. På grunn av tid til rådighet og oppgavens omfang, har vi valgt å intervjuere to informanter. Dette har også gitt oss mulighet til å gå mer i dybden av intervjuene (Dalland 2007). Utvalget vårt er begrenset, og vi er dermed klar over at svarene vi har fått kan være entydige.

2.5 Feilkilder

Feilkilder dreier seg om unøyaktigheter (Dalland 2007). Det kan her være snakk om forstyrrelser, påvirkninger eller at noe blir oversett (Ellingsen 2010:217). Validitet forklarer om det som skal undersøkes er relevant og gyldig, mens reliabilitet betyr pålitelig og handler om at intervjuet skal utføres korrekt (Dalland 2007). For å danne en forståelse av forskningens gyldighet, skal vi her påpeke mulige feilkilder både når det gjelder forskningsmetode og

innsamlede data (Linde og Nordlund 2006). Hensikten med validitet og reliabilitet er at metoden skal gi troverdig kunnskap (Dalland 2007).

Før forskningsintervjuene ble utført leste vi rapporter som omhandlet konsekvenser ved det å bo i store bofellesskap for personer med utviklingshemning. Vi hadde dermed en førforståelse av temaet ut fra den forskningen som allerede er gjort. Hvilke kunnskaper vi har fra før, er med på å danne et viktig utgangspunkt for forskningsintervjuet (Dalland 2007). Selv om vi hadde et godt utgangspunkt før vi gikk ut for å intervju, legger vi ikke skjul på at dette er noe helt nytt for oss alle tre. Vi har ingen trening i kvalitativt forskningsintervju, og dette kan ha hatt en vesentlig effekt på intervjuene.

Begge informantene fikk tilsendt intervjuguide en dag i forkant av intervjuet, slik at de skulle få muligheten til å lese gjennom spørsmålene på forhånd. Vi mener dette kan ha vært fordelaktig, da det gav bedre mulighet til å møte forberedt, samt at det ikke ble gitt for mye tid til innhenting av data eller drøfting med andre. Dette var vi bevisste på, da det i hovedsak var deres meninger og erfaringer vi var ute etter. Vi har også bemerket oss en ulempe ved å sende intervjuguide på forhånd, nemlig avbrytelser. Vi opplevde flere ganger at vi ikke fikk stilt ferdig spørsmål før informanten begynte å svare. Siden vi ikke har trening innen kvalitativt forskningsintervju, førte avbrytelsene til at vi som intervjupersoner ble noe distraheret av dette. Ordflom satte oss også noen ganger ut av spill, og gjorde det vanskeligere å stille oppfølgingsspørsmål. Men dette kunne også ha skjedd uansett om intervjuguide ikke hadde blitt sendt på forhånd.

Videre hadde vi avklart på forhånd at det var i orden å være tre studenter under intervjuet. En intervjusamtale gir flere inntrykk som verken lydopptak eller notater kan formidle. Vi tenkte også at det å være hele gruppen under intervjuet kunne gi oss fordeler både underveis og i forhold til senere bearbeiding av intervjuet (Dalland 2007). Siden vi var tre studenter, stiller vi oss også spørrende til om det at vi var så mange, kan ha påvirket intervjuet og ført til en utrygg situasjon for informantene.

Underveis i forskningsarbeidet endret vi vår problemstilling. Problemstillingen var først: *Hvordan påvirker det å bo i store bofellesskap selvbestemmelsen til personer med utviklingshemning?* Vi endret den i etterkant av intervjuene, da vi syntes den bar preg av en påstand. Vi stilte her ikke spørsmål til om det påvirket men vi sa at det påvirket ved å spørre

om *hvordan*. Vår tidligere problemstilling har vært med på å forme intervjuguidene, og kan dermed være en feilkilde. Formuleringene våre kan ha ført til at spørsmålene i større grad har virket “truende”, og informantene kan ha følt seg “pliktet” til å måtte forsvare bofellesskapet de jobber i.

Det at vi kun har valgt to informanter i våre kvalitative forskningsintervjuer, kan være en svakhet og gi et skjevt bilde av fremstillingen vår. Det er også forskjeller når det kommer til faktorer som informantenes alder, kjønn og erfaringer, og vi stiller oss spørrende til om det kan ha hatt en innvirkning på svarene vi har fått. Av funnene vi har innhentet, er det ikke alt som stemmer overens med forskning. Vi stiller oss dermed undrende angående hvem vi skal stole på når forskning motsier det informantene sier. Vi er dermed klar over at det kvalitative forskningsintervjuet har gitt oss innblikk i noe, men ikke noe som kan gi oss et generelt grunnlag.

På grunn av få informanter er vi klar over at funn kan være lite generaliserbare. Videre taler informantene på vegne av beboerne og vi kan ikke være sikre på om datainnsamlingen er pålitelig. Vi har i oppgaven fremstilt informantenes oppfatning av hvordan personer med utviklingshemning bestemmer selv, i det bofellesskapet informantene arbeider i. Dette kan være en feilkilde, da personer med utviklingshemning som bor i store bofellesskap ikke selv har uttalt seg her. Dermed kan viktige synspunkter ha blitt utelatt.

Rammene rundt intervjusamtalen kan også ha innvirkning på kvaliteten av samtalen (Dalland 2007). Begge intervjuene foregikk på informantenes arbeidssted, i et rom uten støy og avbrytelser. Vi brukte først litt tid på å avklare om informanten hadde oppfattet informasjonen slik den var ment. Deretter vekslet to av oss på å stille spørsmål, mens den tredje stilte oppfølgingsspørsmål for å sikre at vi fikk svar på alt vi ønsket å vite.

Vi valgte å bruke båndopptaker under intervjuene, fordi vi da i større grad kunne konsentrere oss om intervjuets emne og dynamikk (Kvale 1997). Bruk av båndopptaker førte også til at arbeidet med analysering ble enklere. Informantene ble på forhånd forespurt om bruk av båndopptaker og begge var positive til dette. Vi kan likevel stille oss spørrende til om bruk av båndopptaker kan ha påvirket svarene vi har fått. Informantene kan ha valgt å være mer varsomme i sine uttalelser, da disse blir tatt opp og skal brukes i oppgaven vår. Rolige omgivelser under intervjuet forenklet arbeidet vårt med transkriberingen, da lyder kunne ha

reduisert kvaliteten på opptaket (Dalland 2007). Som tidligere nevnt ble flere av våre spørsmål avbrutt ved at informant begynte å svare før spørsmål var ferdigstilt. Den ene informanten snakket også veldig raskt og begge informantene hadde en annen dialekt enn oss. Dette førte til at arbeidet med transkriberingen ble noe mer utfordrende.

For å redusere faren for feilkilder er det også viktig å være bevisst på egen påvirkning av data som innsamles (Linde og Nordlund 2006:113). Våre verbale og kroppslige responser kan ha forsterket svarene vi har fått, som igjen kan ha påvirket svar på andre spørsmål. Vi var alle bevisst på å ha respekt for den andre, og å komme med oppmuntrende og positive kommentarer. Våre holdninger og vår væremåte kan ha påvirket svarene og kan dermed være en feilkilde. Vi opplevde det som utfordrende å finne en balanse mellom å være positiv og kritisk. Dermed kan våre positive tilbakemeldinger underveis ha forsterket innholdet i intervjuet, som videre kan ha gitt oss feil svar. Vi opplevde ikke at nervøsiteten svekket intervjuet (Kvale 1997).

Uklare spørsmål kan også være en feilkilde (Ellingsen 2010). Vi opplevde at intervjusamtalene var av god kvalitet og at spørsmålene i stor grad var formulert på en forståelig måte. Dersom intervjupersonene var i tvil eller misforstod spørsmål, formulerte vi oss annerledes. Det er også benevnelsesverdig at innsamlet data i form av litteratur kan være en feilkilde, da vi kan ha innhentet data som belyser problemstillingen annerledes enn hva andre ville ha gjort.

2.6 Forskningsetikk

Gjennom hele forskningsprosessen oppstår det etiske spørsmål som krever etiske avgjørelser (Kvale 1997). Vi har tatt utgangspunkt i Kvales (1997) tre etiske regler angående forskning på mennesker, og disse er informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser.

Begge informantene fikk på forhånd tilsendt et informasjonsskriv som inneholdt informasjon om forskningens hensikt og hva datainnsamlingen skulle brukes til. Skrivet inneholdt også informasjon om oppgavens tema, bruk av båndopptaker og anonymisering. Videre ble det opplyst om at vedkommende har rett til å trekke seg når som helst gjennom hele prosessen,

samt at deler av intervjuet kan slettes om ønskelig. Begge informantene har deltatt på frivillig grunnlag.

Konfidensialitet dreier seg om at innhentet forskningsdata ikke skal kunne avsløre informantens identitet (Kvale 1997). Vi har gjennom hele oppgaven beskyttet informantens identitet og rett til privatliv ved å anonymisere all datainnsamling. Dette gjelder også transkriberingen. Lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven) er her viktig å ha kjennskap til, da den inneholder informasjon om hvordan opplysninger kan og skal behandles, samt hva som kreves av oss som studenter i forskningsarbeidet (Dalland 2007:240).

Når en bedriver forskningsarbeid må en hele tiden vurdere konsekvenser i form av fordeler og skader informantene kan påføres. Dette gjelder ikke bare for informantene selv, men også for den gruppen informantene taler på vegne av (Kvale 1997). Slik vi ser det kan en konsekvens for informantene være at de reflekterer over problemstillingen vi har stilt. Refleksjon kan bidra til bevisstgjøring på dette området (Røkenes og Hanssen 2006). Denne bevisstgjøringen kan i beste fall føre til større grad av selvbestemmelse for den gruppen informantene taler på vegne av.

Vi valgte å ikke intervju beboerne i bofellesskapene, da noen kan ha vansker med å forstå konsekvensene av å delta i et forskningsprosjekt (Gjærum 2010). Vi tenkte at det å intervju beboerne om deres hverdag og livssituasjon kunne ha ført til en forventning om forbedring, og dette var ikke vår hensikt. Dette er en av grunnene til at man derfor skal vise forsiktighet ved å ha personer med utviklingshemning som informanter i forskning (Gjærum 2010).

3 Teoridel

3.1 Ansvarsreformen

Stortinget vedtok i 1988 at Helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU) skulle avvikles (Söderström og Tøssebro 2011). HVPU hadde før reformen ansvaret for bo- og tjenestetilbudene til personer med utviklingshemning. Nå skulle ansvaret overføres til kommunene. Kommunene fikk ikke bare ansvar for de som kom fra institusjoner, men for alle med utviklingshemning som bodde i kommunen. (St.meld. nr. 40 (2002-2003) og Söderström og Tøssebro 2011).

Hensikten med reformen var at personer med utviklingshemning skulle få de samme rettighetene som andre, og at de skulle integreres i samfunnet (Garsjø 2012).

Normaliseringstenkingen, inkludering og selvbestemmelse var sentrale ambisjoner (Söderström og Tøssebro 2011). Husbankens rundskriv gav videre premisser for finansiering av boliger til utviklingshemmede. I 1993 skulle det ikke samlokaliseres mer enn 4-6 boenheter på et begrenset tomteareal, og det ble gitt anbefalinger på maksimalt 3-4 boenheter (Husbanken 1993). Anbefalingene ble i 2009 endret til fra 4 til maksimum 8 boenheter (Husbanken 2009:42).

3.2 Den nye boligtrenden

Som nevnt innledningsvis, har det oppstått en ny boligtrend. I løpet av noen få år ser vi at utviklingen går i en retning av å bygge større bofellesskap (Kittelsaa og Tøssebro 2011). Ifølge undersøkelser gjort av Kittelsaa og Tøssebro (2011) er bofellesskap den boformen som er mest benyttet blant utviklingshemmede. Gruppestørrelsen i bofellesskap har økt, og det er flere personer fra forskjellige brukergrupper som bor sammen nå enn før (Kittelsaa og Tøssebro 2011). Det kan for eksempel være personer med utviklingshemning og mennesker med psykiske lidelser (Hansen og Grødem 2012). Utviklingshemmede får i liten grad mulighet til å velge selv hvor de ønsker å bo, ei heller hvem de vil bo sammen med (Tøssebro og Lundeby 2002 i Kittelsaa og Tøssebro 2011).

I 1994, bare få år etter reformen, var flesteparten av de som bodde i bofellesskap mellom 3-5 beboere. Undersøkelser gjort i 2010, viser at av de som flyttet etter år 2000, bor nå halvparten av dem i dobbelt så store bofellesskap enn hva husbanken har anbefalt. Her er det mellom 4-12 beboere som bor sammen i bofellesskap (s. 16) (Kittelsaa og Tøssebro 2011). Et antall på maksimum 6 beboere er ifølge internasjonal forskning å regnes som normalt, og dersom enhetene er større enn dette ser en dårligere kvalitet (Felce og Emerson 2005 i Kittelssa og Tøssebro 2011). Anbefalinger sett ut fra “den lille gruppens prinsipp” skal ifølge Karl Grunewald (1988) ikke være på mer enn 4 personer. Dette begrunnes blant annet med muligheten til å sikre gode tjenester, utvikle langvarige relasjoner og at de som jobber der kan ha mulighet til å bli bedre kjent med vedkommende og dens kommunikasjonsformer (Kittelsaa og Tøssebro 2011:3)

Kommunenes argumenter for store bofellesskap dreier seg både om hensynet til de ansatte, til beboerne og om økonomiske forhold (Kittelsaa og Tøssebro 2011). Når det gjelder hensynet til beboerne nevnes argumenter som tilrettelegging slik at beboerne har tilgang til et bra tjenestetilbud (Hansen og Grødem 2012). Videre kan store bofellesskap “...motvirke ensomhet og gi mulighet for fellesskap og sosiale relasjoner”. (Kittelsaa og Tøssebro 2011:23). Men dersom organisering av tjenester fører til at du er tvunget til å være sammen med noen, er ikke dette det samme som å velge dem selv (Chappell 1994 og Tøssebro 1992 i Kittelsaa og Tøssebro 2011).

Argumentene som gjelder hensynet til de ansatte dreier seg blant annet om et fattig fagmiljø, ensomhet og dermed at personalet lettere blir utbrent dersom enheten er liten. Dette kan føre til liten stabilitet og mye utskifting av personal skriver Kittelsaa og Tøssebro (2011). Et bra fagmiljø og det at mange fagfolk er på jobb samtidig, kan ifølge Kittelsaa og Tøssebro (2011) føre til at kvaliteten på beboernes tjenester forbedres.

3.3 Mitt hjem er min borg

Boliger for personer med utviklingshemning blir i utgangspunktet ikke definert som en institusjon, men de har likevel flere likhetstrekk med en institusjon (Garsjø 2008). Personer med utviklingshemning sitt hjem kan bære preg av at det er andres arbeidsplass og en kan stille seg spørrende om hjemmet bærer preg av å være en institusjon (Olin 2003 og Lindquist

& Tamm 1999 i Kittelsaa og Tøssebro 2011:45). Institusjoner nå til dags har ofte fokus på at botilbudet skal ha et hjemlig preg, likevel viser det seg at det er få institusjoner som fyller kravene til å bli kalt et hjem. Det er annerledes å bo på en institusjon enn det å bo i et vanlig hjem. På en institusjon har du ikke familien nær deg. Familien er blitt erstattet med fagfolk som blir lønnet for å være sammen med deg. Det hender at beboerens sosiale nettverk nesten bare består av personer som blir betalt for å være sammen med dem (Garsjø 2008). Det ligger ofte en oppdragelsestanke til grunn for organiseringen på institusjonen (Garsjø 2008). De ansatte har ofte andre holdninger når de er på arbeid enn det de har når de er hjemme, blant annet i forhold til hvordan man oppfører seg. Når de ansatte er hjemme kan de mene at det er lov å ha føttene på bordet og røyke. Mens når de er på arbeid kan de ha helt andre normer og regler for hva som er akseptert og ikke. I utgangspunktet godtar vi at boligen er beboerens hjem, men samtidig reagerer vi på atferd som er akseptert i våre egne hjem. I ens eget hjem er det lov å ha føttene på bordet, men når en skal oppdra andre mennesker er dette ikke en ønsket atferd (Garsjø 2008). De som bor på en institusjon har også rett til å ha et hjem og et privatliv. Ingen ønsker å bli fratatt sin personlige frihet. Som personalet har en stor makt til å definere beboernes ønsker og behov. Det ligger derfor et stort ansvar på personalet. Det er viktig at beboerne selv har denne makten så lenge som mulig, og at deres individuelle ønsker og behov blir ivaretatt (Garsjø 2008).

Vi har alle vår subjektive mening om hva et hjem er, likevel finnes det noen felles kjennetegn. Et hjem er ikke noe midlertidig, det er et *fast oppholdssted*. Det er et sted hvor vi bor, spiser, sover, dusjer og utfører andre hverdagslige aktiviteter. I vår kultur og vårt samfunn er det også vanlig å forbinde et hjem med *familie*. Hjemmet er et sted hvor vi kan utrykke oss følelsesmessig, både på godt og vondt. Det er en arena hvor man både krangler og er gode med hverandre, hjelper og trøster hverandre. Et hjem er noe *privat* - det er lunt, intimt, usjenert og selvbestemmende (Garsjø 2008:22). Hjemmet har en privat karakter i form av det er et lukket område, fri fra det offentlige (Garsjø 2008). Retten til privatliv er også en menneskerettighet (menneskerettsloven).

I hjemmet bestemmer vi selv, og det ligger her en følelse av frihet. Frihet til å velge selv hva en ønsker å gjøre og til hvilken tid. Vi kan bestemme selv hva vi vil spise og hvem vi ønsker spise sammen med, hvem vi vil ha besøk av og hvor ofte vi vil ha besøk (Garsjø 2008:23). Et hjem bærer ofte preg av personlige gjenstander som betyr mye for oss, og som skaper en

hjemlig atmosfære. Vi har alle vår egen smak og farger som vi liker, noe som ofte er utgangspunktet for hvordan vi velger å innrede hjemmene våre (Garsjø 2008).

3.4 Selvbestemmelse

Som nevnt handler selvbestemmelse om autonomi, det å være selvstendig og ta valg på egenhånd (Røkenes og Hanssen 2006). Det viser seg at å få muligheten til å ha kontroll og bestemme over eget liv har stor betydning for livskvalitet og helse (Røkenes og Hanssen 2006:13). Mennesker som opplever å bli styrt av ytre forhold eller andre mennesker, har en tendens til å utvikle psykiske og somatiske lidelser (Røkenes og Hanssen 2006:13). Selvbestemmelse er av stor betydning for å kunne for utvikle seg som en person med en egen identitet og som et handlende vesen (Røkenes og Hanssen 2006:231).

Selvbestemmelse er en sentral menneskerettighet (menneskerettsloven). Det er også en grunnleggende verdi innenfor brukermedvirkning (Willumsen (red.) 2005 i Linde og Nordlund 2006:41). I pasient- og brukerrettighetsloven § 3-1 står det blant annet at tjenestetilbudet skal utarbeides i samarbeid med pasient og bruker så langt det lar seg gjøre (pasient- og brukerrettighetsloven). I Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester kapittel 9 står det skrevet om enkelte personer med utviklingshemning sin rettssikkerhet når det gjelder bruk av tvang og makt (helse- og omsorgstjenesteloven). Formålet med kapittel 9 er blant annet at tjenestetilbudet skal utføres med respekt for den enkeltes psykiske og fysiske integritet, og at selvbestemmesretten til brukeren skal ivaretas så langt det lar seg gjøre (helse- og omsorgstjenesteloven §9-1).

Som vernepleiere er det viktig å ivareta den enkeltes rett til selvbestemmelse. I heftet *Om vernepleieryrket* (FO) står det at et overordnet perspektiv for vernepleierens arbeid er å fremme tjenestemottakerens selvbestemmelse og deltakelse, og at arbeidet skal ta utgangspunkt i deres premisser (2008:6). I rammeplanen for vernepleierutdanningen er det et overordnet mål om å ivareta den enkeltes autonomi. Dette kan videre handle om et helhetlig menneskesyn, og at en ser på hvert menneske som i stand til å ta egne valg i livet. (Utdannings- og forskningsdepartementet 2005).

Selvbestemmelse kan handle om ulike forhold. Linde og Nordlund (2006) sier noe om at det er vektlegging av samhandling og selvbestemmelse i de tusen mellommenneskelige situasjonene som er viktigst for blant annet personer med utviklingshemning for å oppleve egen innflytelse på eget liv (s. 40). En god samhandling er en forutsetning for å ha en god relasjonskompetanse, og handler om evne til å forstå den enkelte, bli forstått og samhandle på en måte som ikke krenker den andre (Røkenes og Hanssen 2006:7). Samhandling handler også om å “. . . finde ham der, hvor Han er, og begynde der” (Søren Kirkegaard i Linde og Nordlund:18). Det betyr videre at kommunikasjonen må tilpasses den enkeltes kognitive kompetanse (Linde og Nordlund).

Som tjenesteyter er det viktig å være bevisst på at tilrettelegging utvikles i dialog med den som trenger hjelp til tilrettelegging i hverdagen. På denne måten kan miljøarbeidet få et dynamisk forhold ved at vi anerkjenner den andre som selvstendig og medvirkende part (Linde og Nordlund 2006). Dette kan handle om empowerment, som videre handler om å ivareta den enkeltes myndighet, selvbestemmelse og rettigheter (Linde og Nordlund 2006:40). Empowermentrettet arbeid kan knyttes til individer eller grupper som opplever en avmaktssituasjon. Målet er å styrke den enkeltes selvtilit og selvbilde, kunnskaper og ferdigheter slik at de kan komme ut av avmakten og få kontroll over eget liv (Askheim 2014).

Personer med utviklingshemning kan være utsatt for en slik avmaktssituasjon, fordi de vanligvis vil trenge bistand fra andre i dagliglivet (Kittelsaa og Tøssebro 2011). Som tjenesteyter vil det i relasjonen mellom tjenestemottakeren dukke opp spørsmål om makt, paternalisme og selvbestemmelse (Kittelsaa og Tøssebro 2011). Askheim (2014) presenterer tre ulike utfordringer i forhold til empowerment. Den første utfordringen går ut på at empowermentet har et positivt syn på menneske som “vet sitt eget beste”. Den andre utfordringen er spørsmålet om mennesker, i dette tilfelle personer med utviklingshemning, alltid vet sitt eget beste. Den siste utfordringen handler om makten en som yrkesutøver har. “Makt og kunnskap er uatskillelig vevd sammen” (Foucault 1980 i Askheim 2014:74). Yrkesutøverens oppfatningen av hva som er normalt, godt eller sunt kan være med å påvirke hvordan personer med utviklingshemning velger å handle. Med andre ord betyr det at de som blir styrt, ofte oppfatter at de har bestemt det selv når de tilpasser seg fagpersonens oppfatninger av hva som bør skje (Askheim 2014:75).

4 Analyse og drøfting

Funnene vi har innhentet vil i analyse- og drøftingsdelen bli presentert og drøftet opp mot teori. Vi har videre vurdert hva funnene forteller om problemstillingen vår og egne synspunkter vil også komme frem. Det handler om å ha et realistisk syn på verdien av dataen som er samlet inn, og ha evne til å vurdere materialet kritisk. Det sier noe om validiteten og reliabiliteten som tidligere nevnt i metodedelen. Kunnskap blir til når en har evne til systematisk og kritisk refleksjon (Dalland 2007). “Vi kan gjerne si at drøfting er en analyserende diskusjon som man har med seg selv” (Dalland 2007:123).

Vi har tatt utgangspunkt i Dallands (2007) fremgangsmåte for å systematisere og tematisere det kvalitative intervjuet. Intervjuet ble transkribert fra tale til tekst. Tematiseringen ble gjort ved å først lese gjennom den transkriberte teksten flere ganger, deretter delte vi intervjuet inn i naturlige deler ved hjelp av fargekoder og emner. Delene med samme emner og fargekoder ble satt sammen, for så å bli stilt opp mot problemstillingen. De viktigste emnene ble deretter drøftet, og satt sammen med aktuell teori til en sammenhengende tekst.

I analysen ligger utfordringen i å finne ut hva informantene har å fortelle. Kvalitative metoder er beskrivende metoder, og gjør det utfordrende når materialet er delt opp. Analysedelen ble derfor skrevet ved hjelp av å veksle mellom å lese helheten og delene av transkriberingen (Dalland 2007). Tolkningen vår skal forklare hva det vi har fått vite kan bety. (Dalland 2007:173). Tolkningen har vi gjort ved å sammenligne likheter og forskjeller på det vi har innhentet, samt diskutert og kritisert ulike temaer som blir tatt opp (Dalland 2007).

Drøfting er en helhetlig prosess, sammensatt av flere deler. Systematisering, analysering, vurdering og tolkning mener vi har bidratt til en grundig drøfting som har fanget opp de viktigste dataene vi har innhentet (Dalland 2007:123).

4.1 Generelt om bofellesskapene

Etter å ha intervjuet to informanter fra to ulike store bofellesskap, ser vi at det er ulike faktorer som spiller inn når det gjelder påvirkning av selvbestemmelsen. Den ene informanten mener at det ikke er forskjell på om du hadde bodd alene i en leilighet eller om du hadde bodd

slik som i et stort bofellesskap, og sier videre at “ ... jeg tenker at det er jo som å bo i ei blokk”. Hun mener dette er et tema som er viktig å undersøke nærmere.

I begge bofellesskapene bor det tolv personer utviklingshemning, og i ett av bofellesskapene har fem av dem 1:1 oppfølging. I det ene bofellesskapet er det stor aldersforskjell, der en av beboerne er under myndighetsalder og tre er pensjonister. Det er også ulikheter når det gjelder funksjonsnivå, og flere av dem har dyp utviklingshemning. Det samme bofellesskapet har sammensatte grupper, i form av at det også bor personer med psykiske lidelser i samme bygg. I det andre bofellesskapet bor det personer med en lett utviklingshemning. Alderen her er mellom 19-41 år. Begge bofellesskapene har mer enn 9 miljøterapeuter i 100 % stilling. Informant 1 sa at personalet er stabilt, og at det er lite utskiftning av personal.

4.2 Hverdagslige valg

For personer med kognitive begrensninger er det ofte de mange små hverdagslige valgene som er av stor betydning for at de skal oppleve å bestemme selv over eget liv (Linde og Nordlund 2006). Vi ønsket derfor å finne ut mer om det å bo i et stort bofellesskap kan påvirke de hverdagslige valgene til beboerne. I en levekårsundersøkelse gjort av Söderström og Tøsserbro (2011) er det blitt undersøkt hvilken innflytelse personer med utviklingshemning har i forbindelse med hverdagslige valg. Undersøkelsen viser at fra år 2001 til 2010 har det skjedd et fall i selvbestemmelsen angående hverdagslige valg (s. 43).

4.2.1 Måltider

Å velge hva en vil spise og til hvilken tid er en viktig del av selvbestemmelsen du har i ditt eget hjem (Garsjø 2008). Begge informantene sa at beboerne selv bestemmer hva de vil spise. “De spiser slik vi gjør”, understrekte informant 1, og fortalte videre at de som *kan* er med å lager meny for uken. Videre sa hun at beboernes funksjonsnivå er med å påvirker. Ikke alle er i stand til å gi uttrykk for hva de liker og hva de ønsker. Hun mente at dette er en utfordring og sa: ”Vi kan gjette oss til at vi tror det er sånn de ønsker det, også kanskje er det feil det vi har gjettet”. Pårørende har gitt informasjon om hva beboerne liker å spise.

Slik vi ser det, bestemmer beboerne i utgangspunktet selv hva de ønsker å spise. Men på grunn av lavt funksjonsnivå, er enkelte beboere ikke i stand til å fortelle hva de ønsker å spise. Vi tenker at dette kan være en begrensning i selvbestemmelsen. Informanten la heller ikke skjul på at dette er en utfordring når det gjelder selvbestemmelse, ved at personalet kan ta valg som ikke samsvarer med hva beboeren ønsker å spise.

Videre fortalte informantene at de har utfordringer når det gjelder matinntak, fysisk aktivitet og at enkelte beboere er overvektige. De sa det kunne være vanskelig å vite om de skal la beboerne bestemme selv, eller om de skal gripe inn. “Kosthold og spisevaner er et område der helsehensyn og selvbestemmelse kan kollidere” (Ellingsen 2014:165). Begge informantene fortalte at de ansatte prøver å veilede beboerne i forhold til kosthold. Vi tenker at det å gi råd, ikke nødvendigvis trenger å begrense selvbestemmelsen fordi beboerne har valget om å følge rådene eller ikke. På den andre siden kan personalets oppfatning av hva som er et sunt kosthold, være med å påvirke hvordan beboerne velger å handle (Askheim 2014).

Begge informantene fortalte at de fleste beboerne trenger hjelp til å lage mat. På spørsmål om beboerne får velge når tid de ønsker å spise, svarte informant 1 “Både og”. Noen av beboerne har stort behov for forutsigbarhet og faste tidspunkt for måltider. Informanten kom med et eksempel om en beboer som ikke liker at maten blir 5 minutter forsinket, “det takler hun ikke”. Informant 2 svarte derimot på samme spørsmål at når det gjelder måltider, må de være strukturerte og ha faste klokkeslett for å få det til å gå opp. På vanlige ukedager er bemanningen kun ett personal per to brukere, derfor må de ha tette planer. Men han la også til at struktur er viktig for trygghet i hverdagen.

Slik vi forstår det, kan organisatoriske faktorer være med å begrense beboernes selvbestemmelse når det gjelder hvilken tid de ønsker å spise. I denne sammenheng kan organisatoriske faktorer være at det er flere beboere enn personal. Ut i fra dette ser vi at antall personal kan spille en rolle for at beboerne i et stort bofellesskap skal få bestemme når de ønsker å spise. Beboerne i bofellesskapet har ifølge informant 2 et godt funksjonsnivå. Likevel får de fleste hjelp til å lage maten. Kan tilfelle være at beboerne har fått begrenset mulighet til å lære hvordan de lager maten sin selv? Dette kan også ha med organisatoriske faktorer å gjøre, i den betydning at ressursene i et stort bofellesskap kan begrense muligheten til å lære dette. Det er gjort en undersøkelse som viser en dobling av organisatoriske

begrunnelser til hvorfor personer med utviklingshemning har manglende selvbestemmelse (Söderström og Tøssebro 2011).

4.2.2 Økonomi

Levekårsundersøkelsen viser at det har skjedd et særlig stort fall i selvbestemmelsen til personer med utviklingshemning når det gjelder å disponere inntekten selv. Den legger ikke skjul på at dette kan ha en sammenheng med at systemet med hjelpeverger har gjennomgått en økt formalisering, og at flere av personalet kan ha svart med utgangspunkt i at det er hjelpeverge som disponerer inntekten (Söderström og Tøssebro 2011:43). Da vi spurte informant 1 om det er noen beboere som bestemmer selv hva de vil bruke pengene sine på, svarte informanten følgende: ”Ja, det er det nok”. Samtidig la informanten til at ”...vi må også hjelpe dem sånn at de ikke står og ikke har penger til mat i slutten av måneden”. Videre fortalte hun at beboerne liker å gå på diverse forestillinger både på kultur- og konserthus, men at det er begrenset hvor mye de kan gå på: ”Det har noe med hvor mye de har råd til faktisk, det koster jo ganske mye”. Samtidig sa informanten: ”Men det er ingen som blir hindret i – eller vi legger alltid opp til sånne turer”. Informanten sa også at ved dyre innkjøp og ferier, kontakter personalet alltid pårørende eller hjelpeverge, da personalet ikke kan ta slike avgjørelser.

Både hjelpeverge og personalet hjelper dem til å disponere pengene, og dermed kan vi tolke det som om selvbestemmelsen er redusert i forhold til dette. Ellingsen og Kittelsaa (2010) har intervjuet en person med utviklingshemning angående selvbestemmelse over pengene sine. For henne betyr det mye at andre er med å bestemmer over pengebruken hennes, da det gir en trygghet å alltid ha penger. Hun kan dermed reise på ferieturer og leve et ellers aktivt liv etter eget ønske. I slike tilfeller kan det å gi delvis avkall på selvbestemmelsen sees på som en fordel. Vedkommende har *selv* valgt at andre skal disponere økonomien. På en annen side kan det muligens være en ulempe dersom personalet har andre intensjoner enn beboerne, om hva som er riktig å bruke pengene på. Personer med utviklingshemning kan i mange situasjoner bli ledet til å velge det som personalet mener er rett, for eksempel når det gjelder pengebruk (Ellingsen 2014). Dersom dette er tilfellet i bofellesskapet, stiller vi spørsmål om beboernes interesser og selvbestemmelse blir ivaretatt.

Informant 2 fortalte at økonomi, sammen med mat, er de to største utfordringene som personalet opplever når det gjelder å la beboeren til enhver tid få bestemme selv. Informanten sa deretter at utfordringen var følgende; ”...at de ønsker å kjøpe veldig, veldig mye, også har de egentlig ikke råd til det”. Men han la også til at utfordringene var større i begynnelsen. Nå har personalet fått en ganske grei ”kontroll” i forhold til økonomien.

Siden informant 2 velger å bruke begrepet “kontroll”, kan dette forstås som om det er stor grad av påvirkning fra personalets side. Vi kan dermed stille oss spørrende til hvorfor utfordringene var større i begynnelsen. Kan det at de flyttet inn i et stort bofellesskap, ha ført til at de bestemmer mindre over økonomien?

Ut fra de funnene vi har, forstår vi det som om selvbestemmelse angående økonomi ikke blir påvirket av det å bo i et stort bofellesskap. Likevel nevnes det at utfordringene var større i begynnelsen da beboerne flyttet inn. Informant 2 velger også å bruke begrepet “kontroll”. Vi stiller oss dermed spørrende til om bofellesskapet, i form av personalets påvirkning kan ha preget selvbestemmelsen?

4.2.3 Fritids- og fellesaktiviteter

Et hjem er et sted hvor en kan velge selv hva en ønsker å gjøre og til hvilken tid. Det er også et sted hvor en kan bestemme selv hvem en vil ha besøk av og til hvilken tid (Garsjø 2008). Begge informantene fortalte at beboerne selv bestemmer hva de ønsker å gjøre på fritiden sin. Informant 1 sa at personalet må gjøre aktivitetene sammen med de, da beboerne ikke klarer det alene og trenger hjelp til det. Hun sa videre at når det gjelder fritidsaktiviteter så gjør beboerne som alle andre. De drar på besøk, kafé, restaurant, kino, turer til stranda og så videre. Vi ser her at flere beboere trenger bistand for å kunne utføre fritidsaktiviteter og vi lurer på om dette kan begrense selvbestemmelsen til beboerne. Er det mulig at personalet påvirker beboernes valg av fritidsaktiviteter? Siden beboerne er avhengige av personalet, lurer vi også på om fritidsaktivitetene dermed vil være preget av personalets interesser. Hvis dette er tilfelle, kan beboerne bli utsatt for en avmaktssituasjon (Kittelsaa og Tøssebro 2011). Avmakt dreier seg i denne sammenheng om at beboeren ikke har kontroll over situasjonen. I en undersøkelse gjort av Wehmeyer og Metzler (1995) kommer det nemlig frem at selvbestemmelsen til personer med utviklingshemning er begrenset ved at andre personer tar

valg på vegne av de. Selvbestemmelsen er også begrenset ved at de har få valgalternativer (Ellingsen og Kittelsaa 2010:7).

Begge bofellesskapene organiserer fellesturer for de som ønsker det. Det ble her nevnt grilling, tur til fornøylesparker, gå på kino, kafebesøk og fotballkamper. Bofellesskapene har også fellesareal som er åpent for alle. Ifølge informantene blir fellesarealet mest brukt til fellesmåltider, og begge informantene var tydelige på at alt som foregår på fellesarealet er frivillig for beboerne. Informant 1 la til at dersom noen av beboerne ikke vil være med på fellesmåltider, lager de seg noe selv eller det blir det laget middag til dem i leilighetene. Det er få som klarer å tilberede mat selv. Informant 2 sa at omtrent halvparten av beboerne pleier å møte til fellesmåltider. Respekten for den enkelte beboer blir i Hansen og Grødem (2012) fremhevet som en sentral markør mot institusjonspreg. Det vises til et eksempel der et bofellesskap ofte har samling på fellesstua. Personalet i dette bofellesskap oppdaget at dette bar preg av en institusjon. Derfor tilrettela de for at beboerne kunne være mer i sine egne leiligheter. Dette gav personalet en bevissthet angående hvilken bistand som skulle gis til beboerne i fellesarealene, og hvilken bistand som skulle gis til beboerne i egne leiligheter (s. 90).

Vi tror at en slik bevissthet er viktig blant personalet i store bofellesskap. Bruker personalet mer ressurser på å tilrettelegge for fellesaktiviteter, enn å sette beboeren i fokus og tilrettelegge i eget hjem? Er dette tilfelle, kan det medføre at personalet prioriterer å ta initiativ til fellesaktiviteter i stedet for å fokusere på beboernes egne muligheter for initiativ, aktivitet og deltakelse (Folkestad 2014). Vi tror dette kan være med på å innskrenke beboernes selvbestemmelse og mulighet for å være et aktivt handlende vesen (Røkenes og Hanssen 2006).

Beboerne i begge bofellesskapene har tilgang til bil. Noen få beboere har egen bil, mens resten har en felles leasing bil. Bilene blir brukt til både individuelle aktiviteter og avtaler som for eksempel tannlege, samt fellesaktiviteter. Informant 2 fortalte at bilen er i aktivitet hele tiden, og at det er "litt av en kabal for å få det til å gå opp". Begge informantene sa at antall beboere kan by på noen utfordringer når flere ønsker å bruke bilen samtidig. Videre nevnes det at flere av beboerne har TT-kort, slik at de kan ta buss og drosje. Informant 2 la til at de fleste ønsker å bruke bil når de skal ut på noe, i stedet for å ta buss. Han sa også at det å kun ha en bil stoppet de sjelden.

Det at de fleste beboerne benytter seg av den samme bilen, synes vi ikke fremstår som særlig problematisk. Vi undrer litt over dette. Informant 1 sier at de som har størst behov for bilen, blir prioritert. Det at flere leaser den samme bilen, kan begrense eget valg av fremkomstmiddel. Dersom bilen ikke er tilgjengelig, må beboerne velge et annet fremkomstmiddel når de vil ut på noe. Vi vil trekke frem at dette ikke direkte har med store bofellesskap å gjøre, men at antall beboere som leaser samme bil har innvirkning på bilens tilgjengelighet. Dersom beboerne har ønske om ulike aktiviteter, stiller vi oss også spørrende til hvem av beboerne som får velge hvor de vil reise.

4.2.4 Utforming av leilighet og valg av møbler

Når det gjelder utforming av leilighet fortalte begge informantene at beboerne ikke har bestemt noen ting. Når det gjelder valg og plassering av møbler derimot, har flere av beboerne bestemt selv her. Informantene la ikke skjul på at de pårørende har hatt en stor innvirkning angående møblering.

Det finnes mange ulike sider som kan påvirke en bolig, som for eksempel boform, boligstørrelse og standard. Den viktigste siden for de fleste er at vi kaller plassen vi bor for vårt hjem, eller å være *hjemme* (Söderström og Tøssebro 2011). Å innrede sitt hjem med personlige gjenstander kan være med å skape en hjemlig atmosfære. Innredningen bærer også ofte preg av møbler og andre gjenstander som kan bety mye for oss. Vi kan ha ulike ønsker om hvordan vi vil ha det, og både smak og farger som vi liker danner et utgangspunkt for hvordan vi velger å innrede hjemmene våre (Garsjø 2008).

Vi ser her at beboerne ikke har vært med å bestemme når det gjelder utforming av leilighet, men at flere av beboerne har bestemt selv når det gjelder valg og plassering av møbler. Informant 1 sa videre at enkelte beboere fikk hjelp av de ansatte når det gjelder valg og plassering av møbler, da de ikke har noen pårørende. Informanten sa at de ansatte prøver å finne ting som de tenker er bra for de. Men hun presiserte igjen; ”Men de velger, altså - de er jo med ut å handler de som kan det, selv – de velger”. Vi ser her at enkelte beboere har fått hjelp til å velge, og informanten sa videre at de prøver å finne ting som er bra for de. Dette kan på den ene siden tolkes som om at personalet tar bestemmelser ut ifra hva de tenker er

best. På den andre siden kan det være at personalet ved å gi råd, kan hjelpe beboerne til å få flere valgalternativer som vil hjelpe den enkelte beboer til å velge.

4.2.5 Døgnrytme

Vi mener en viktig del av livet er å kunne bestemme selv hvor tid en skal stå opp å legge seg. I hjemmet sover man når man selv vil (Garsjø 2008). Vi spurte om beboerne selv fikk bestemme hvor tid de skulle stå opp. Informant 1 svarte her: ”Er du ansatt et sted, så skal du møte når arbeidstiden begynner, eller når skolen begynner – ergo så må de vekkes å få hjelp til å komme seg dit de skal. Så det velger vi jo ikke”.

På samme spørsmål svarte informant 2 at personalet ved bofellesskapet er veldig bevisste på selvbestemmelse, og at beboerne i *utgangspunktet* kan stå opp og legge seg når de ønsker. Videre legger informanten til at det er en grunn til at de bor i omsorgsboliger og at de derfor trenger hjelp til å regulere døgnrytmen litt. I dette bofellesskapet benyttet de seg av å lage avtaler med beboerne for at de skal stå opp å rekke jobb.

Vi ser her at i det ene bofellesskapet vekker personalet beboerne, mens i det andre lager personalet avtaler med beboerne. Det er dermed noen forskjeller her. Det ser ikke ut til at det er størrelsen på bofellesskapet det kommer an på. Slik vi ser det kan forskjellene dreie seg om personalets forventninger til hva de klarer. Selvbestemmelse handler blant annet om å være selvstendig i eget liv (Røkenes og Hanssen 2006). Vi stiller spørsmål til om tilfellet er at beboerne ikke kan opptre som selvstendige aktører i eget liv (Ellingsen og Kittelsaa 2010). Det kan også hende at beboernes funksjonsnivå tilsier at de trenger hjelp til å stå opp.

Informant 1 fortalte at beboerne kan legge seg når de selv ønsker. Dette er ikke noe problem fordi de er godt bemannet. Hun sa også:

“Men det er klart at på kveldstid så er det noen som er trøtte (multifunksjonshemmede) og vil kanskje helst legge seg før de får lov å legge seg. Eller, vi prøver å holde de litt fordi vi vet at da blir natten så vanskelig”.

I den anledning prøver de å holde beboerne våkne til kl 21.00. Og hun la til at dette er blitt bestemt i samråd med foreldrene. Utfordringen som informant 2 nevnte var derimot at noen ønsker å være lenger oppe enn det de bør, når de skal på jobb dagen etter.

Her ser vi at enkelte beboeres rett til å bestemme hvor tid de ønsker å legge seg, ikke blir ivare tatt. Vi synes det er oppsiktsvekkende at personalet her bruker ordene “å få lov”, når det gjelder leggetid. Er dette til beboerens beste eller til personalets beste? Det blir sagt at natten blir vanskelig, men vi vet ikke hvem natten blir vanskelig for. Vanskelig for beboerne eller personalet? Vi tenker at det kan gi utfordringer til beboeren ved at døgnrytmen kan bli forskjøvet, og dette kan resultere i at vedkommende sover på dagen.

Begge informantene svarte at beboerne kunne ligge frempå så lenge de selv ønsket i helger og ferier. Informant 1 var veldig tydelig på at da var det ingen som ble vekket, og noen lå til både kl. 13.00 og 14.00. Dette viser tydelig at beboerne bestemmer selv når de vil stå opp i helger og ferier. Ifølge informantene påvirker ikke størrelsen på bofellesskapet beboernes selvbestemmelse i forbindelse med døgnrytme.

4.2.6 Privatliv

Ifølge Garsjø (2008) skal et bofellesskap, eller institusjon som han kaller det, stimulere til at beboeren kan ha et privatliv (s. 197). Beboeren skal kunne velge selv om han ønsker å være sammen med andre eller om han vil være alene i ro og fred (Garsjø 2008). Retten til privatliv er en menneskerettighet (menneskerettsloven). Der hvor vi har intervjuet, ble det sagt at beboerne velger selv om de vil være alene eller sammen med andre. Beboerne i begge bofellesskapene har ringeklokke utenfor leilighetene sine. Informant 2 sa at noen beboere ikke ønsker at personalet bruker ringeklokken på grunn av forferdelig lyd, og da banker personalet heller på døren. Dette kan tolkes som at det tas hensyn til beboernes private sfære. Informant 1 viste med et eksempel at en av beboerne ikke låser opp døren før i 10.00-tiden, og ingen får komme inn til vedkommende før. Som nevnt er hjemmet noe privat, og vi kan tolke dette som at hun ønsker å være alene (Garsjø 2008). Det virker som om personalet viser respekt for den enkeltes private sfære i bofellesskapene, ved at de banker på døren eller ringer på og tar hensyn til når noen ønsker å være alene.

Ingen av informantene mener det er noen ulemper ved å bo i et stort bofellesskap med tanke på å få bestemme selv over privatlivet. Men underveis i intervjuene ble det nevnt flere utfordringer. Informant 2 sa at dersom beboerne skal ha besøk av familie og venner, så går dette helt greit. Videre sa han at noen liker seg godt på fellesstuen sammen med andre beboere, men at «folk er forskjellige, noen liker å være en del alene». Han la til at personalet er opptatt av at ingen av beboerne skal isolere seg, og de prøver da å påvirke slik at de ikke skal være så mye alene. Det ble ikke nevnt noe her angående størrelsen på bofellesskapet, og vi kan dermed ikke vite om dette har noen innvirkning på beboernes valg av privatliv. Informanten sa at noen liker å være en del alene, og vi stiller oss spørrende til om informanten har tolket denne situasjonen riktig. Kan det være noen beboere som egentlig ikke ønsker å være alene, men som isolerer seg fordi det blir for mange å forholde seg til i fellesarealet? Kan det være at de beboerne som bor sammen ikke går overens?

Informant 1 nevnte også en utfordring med tanke på dem som har veldig tett oppfølging. Hvis de gir uttrykk for at de ønsker å være alene, står personalet utenfor døren deres i tilfelle noe skulle skje. Siden noen beboere har begrenset kommunikasjonsevne, stiller vi oss spørrende til om dette kan påvirke deres privatliv. De kan gjerne ikke gi uttrykk for om de ønsker å være alene. Det er også noen beboere som ikke kan være alene i det hele tatt på grunn av sitt funksjonsnivå. Hansen og Grødem (2012) trekker frem balanse ganger i forbindelse med tjenesteyting og privatlivet til beboere med tett oppfølging. Vi stiller oss spørrende til om beboernes hjem kan bære preg av at det også er noens arbeidsplass. Enkelte beboere har som nevnt tett oppfølging, og må derfor ha personal tilstede hele tiden. Vi tenker at det kan være vanskelig for disse beboerne å være alene. Vi stiller oss også spørrende til om disse beboerne av og til ønsker å være alene. Slik vi forstår det, kan dette være en utfordring, og kan begrense enkelte beboeres privatliv på grunn av deres funksjonsnivå.

På den ene siden sa informantene at det ikke er noen ulemper angående retten til privatliv i et stort bofellesskap, mens på den andre siden kom det frem noen utfordringer. Vi forstår det som at størrelsen på bofellesskapet ikke spiller noen rolle for om den private sfære er truet eller svekket, og dette samsvarer også med funnene til Kittelsaa og Tøssebro (2011:48). Med størrelsen på bofellesskapet tenker vi både på antall beboere og ansatte i samme bygg. Likevel stiller vi oss spørrende til om beboersammensetningen og funksjonsnivået spiller en rolle for å kunne bestemme over eget privatliv.

4.2.7 Sosiale relasjoner

Vi hadde her lyst å vite om store bofellesskap påvirker sosiale relasjoner, og om beboerne selv kunne velge hvem de ville være sammen med og ikke. Informant 1 sa at dette har ingenting med at de bor i et stort bofellesskap å gjøre. Videre sa hun at noen beboere har god kontakt med sin familie, mens andre har ikke kontakt med dem i det hele tatt. Noen beboere har kontakt med beboere i andre boliger, mens andre har god kontakt seg imellom i bofellesskapet. Her tilføyde hun at de fleste ikke er i stand til å ta kontakt med noen, de klarer ikke å gå på besøk eller få besøk på egen hånd og "...de må ha hjelp til det". Men at de "...har stor glede av hverandre". Ved innflytting hadde personalet intervjuer med pårørende for å høre hvem beboerne liker å gå på besøk til og få besøk av.

Igjen ser det ikke ut til at bofellesskapets størrelse har noen innvirkning på beboernes selvbestemmelse. Den ene informanten trekker frem at funksjonsnivået spiller en rolle når det gjelder sosiale relasjoner. Noen kan gjerne ikke ta kontakt med andre på egen hånd, men personalet hjelper dem med dette. Vi tenker at dette forutsetter at personalet er tilgjengelige.

Venner er gjerne gjensidig valgte relasjoner, mens familie er selvsagte relasjoner. For noen personer med utviklingshemning kan også betalte relasjoner være tilfelle (Söderström og Tøssebro 2011:37). En rapport viser at "mange utviklingshemmede for eksempel lever tett på personer de selv ikke har valgt å leve sammen med, noe som kan være både utfordrende og belastende" (Tøssebro og Lundebj 2002 i Söderström og Tøssebro 2011:37). Vi synes det er oppsiktsvekkende at informantene fremstiller dette temaet som helt uproblematisk og at det ikke nevnes noen utfordringer på dette området. Söderström og Tøssebro (2011) tar opp et relevant spørsmål i forbindelse med dette. De lurer på om medbeboere kan utgjøre sentrale og positive elementer i utviklingshemmedes nettverk, eller om det er irriterende og konfliktfylt å bo så nær andre personer som man ikke har valgt å bo sammen med (s. 40). Dette spørsmålet kunne også vært aktuelt å stille til våre informanter.

4.3 Personalets tilrettelegging

Tilrettelegging i miljøet kan forstås som en viktig del for utførelsen av miljøarbeid (Linde og Nordlund 2006). Under intervjuet spurte vi informantene om hvordan personalet tilrettelegger

for at beboerne i bofellesskapet skal få bestemme over eget liv, og hvordan de tilrettelegger for at hver enkelt skal bli sett og hørt. Informantene trakk frem flere tilrettelegginger som de mente var for det beste for beboerne, og som var med på å fremme den enkeltes selvbestemmelse på en best mulig måte. Det kom også frem i begge intervjuene at det av og til kan være utfordrende å la beboerne bestemme selv til enhver tid.

4.3.1 Etisk refleksjon

Informant 1 sa at de har etisk refleksjon fast hver uke. Her reflekterer personalet rundt hvordan de skal behandle beboerne og møte dem, hva personalet bestemmer og hva beboerne selv skal få bestemme. Informanten sier her at det er personalet som bestemmer hva beboerne skal få bestemme. Fordi personer med utviklingshemning trenger bistand fra andre i dagliglivet, kan de lett havne i en avmaktssituasjon (Kittelsaa og Tøssebro 2011). Det at personalet skal avgjøre hva beboerne skal få bestemme, tenker vi kan handle om en paternalistisk holdning fordi det er personalet som avgjør beboerens beste. Paternalisme handler om at personalet setter beboernes selvbestemmelsesrett til side (Christensen og Nilssen 2006 i Kittelsaa 2014). Det ser ut til at beboernes selvbestemmelse ikke blir påvirket av at de bor i et stort bofellesskap, men at personalets holdninger kan spille en rolle her.

Informant 2 sa også at de har etisk refleksjon. De har ikke faste møter, men han mente at de er veldig bevisste på det med etisk refleksjon. Informanten fikk også frem at det er en balanse mellom selvbestemmelse og omsorgssvikt. “... det er jo en grunn til at de bor her, så noen ganger må vi gripe inn”. Vi kan forstå det som om at enkelte beboere i noen tilfeller ikke er i stand til å se konsekvensene av valgene de foretar seg. Informant 2 sa at dette var en utfordring. Dette er et etisk dilemma en som yrkesutøver vil kunne stå overfor. Hvor går grensen mellom retten til selvbestemmelse og plikten til å hjelpe? (Linde og Nordlund 2006:49). Plikten til å hjelpe handler om å gripe inn når beboeren foretar seg handlinger som er til fare for seg selv eller andre (Linde og Nordlund 2006). Informanten la også vekt på at selvbestemmelse er en rettighet, og at dette er en viktig del av rettssikkerheten til beboerne. Denne rettssikkerheten går ut på at personer med utviklingshemning har rett til selvbestemmelse så lenge de ikke utsetter seg selv eller andre for vesentlig skade (helse- og omsorgstjenesteloven).

Informant 2 mente at det er viktig at personalet jobber mot like verdier og holdninger. “Men ... vi er jo mennesker”, sa han og la videre til at det dermed kan bli litt forskjell på det. Etisk refleksjon sier noe om hvilke verdier vi har, og hvordan vi vurderer hva som er rett og galt (Linde og Nordlund 2006).

Selv om personalet jobber mot samme verdier og holdninger, trenger dette ikke nødvendigvis bety at de handler likt. Det kan være at noen er opptatt av gjeldende normer og regler (pliktetikk), mens andre velger en handling som fører til det beste resultat (konsekvensetikk) (Linde og Nordlund 2006:48). Likevel gir samme verdigrunnlag en fordel i forhold til etisk refleksjon.

Også her ser vi at bofellesskapets størrelse ikke spiller en rolle. Vi tenker likevel at et stort bofellesskap med mange fagfolk kan bidra til bedre refleksjoner, da flere får ytret sine meninger og delt sine erfaringer og kunnskaper. Dette kan ha ført til et rikere fagmiljø. Vi tenker at et rikt fagmiljø kan påvirke tilværelsen til beboeren i et stort bofellesskap og kan gi kunnskaper om hvordan de i best mulig grad skal ivareta beboerens selvbestemmelse. Etisk refleksjon kan være et godt utgangspunkt når det oppstår utfordringer i forbindelser med beboernes selvbestemmelse. Det kan også bidra til å sikre at tjenestene ikke overskrider grensene for den enkeltes privatliv og retten til selvbestemmelse i eget hjem (Hansen og Grødem 2012). Dette trenger ikke være tilfelle. Ifølge Kittelsaa og Tøssebro (2011) trenger ikke nødvendigvis store bofellesskap gi et bedre fagmiljø.

4.2.2 Beboermøte

Begge bofellesskapene tilrettelegger for beboermøte. Ifølge informant 1 er hensikten med beboermøte at de selv skal være med på å ha innflytelse og bestemme. På disse møtene blir det tatt opp blant annet hva de skal spise i forbindelse med fellesmåltider, forslag til fellesaktiviteter og turer. Beboermøtene er frivillig.

Vi spurte også informantene om hvordan de opplever at den enkelte blir sett og hørt på beboermøte, og hvilke tilrettelegginger som blir gjort i forhold til dette. Det ene bofellesskapet pleier å ha ei sakliste som blir lest og hengt opp på forhånd. Dermed vet beboerne hva som skal tas opp. I tillegg har de mulighet for å komme med andre

innvendinger. En av beboerne pleier å skrive opp på forhånd hva han vil si på beboermøtene, og for han er dette veldig viktig.

Vi kan si at beboermøte kan bidra til at beboerne i større grad blir sett og hørt i bofellesskapet. Å kunne uttrykke egne meninger og å bli hørt er av stor betydning for å ha innflytelse på eget liv (Linde og Nordlund 2006). Dersom beboerne opplever å bli hørt, kan dette medføre at de i andre situasjoner også vil kunne ytre sine meninger. Beboermøte kan være en arena hvor beboerne får muligheten til å oppøve selvbestemmelse (Linde og Nordlund 2006). Med dette ser vi på beboermøte som noe positivt for beboerne. Kan beboermøte bidra til økt grad av selvbestemmelse? Kan vi dermed si at store bofellesskap gir en fordel ved at det blir tilrettelagt for beboermøte? Selvbestemmelsen kan også tilrettelegges for på andre måter, og dermed trenger ikke nødvendigvis beboermøte være avgjørende for selvbestemmelsen. Vi tror likevel at beboermøte kan være en viktig faktor her.

Det er ikke alle i bofellesskapene som vil delta på beboermøtene. Informant 2 sa at “... så har vi jo noen som sliter litegrann med det at det blir for mange der”. Det blir i slike tilfeller tilrettelagt ved å ha separate møter. Enkelte ganger kan pårørende komme med ting som beboerne synes det er vanskelig å ta opp. Informanten mener selv at beboerne blir godt ivaretatt i forhold til å bli sett og hørt. Her ser vi at antall beboere kan spille en rolle for om enkelte beboere ønsker å delta. Kan dette gi en begrensning i selvbestemmelsen? Det kan også tenkes at enkelte beboere blir mindre delaktige på grunn av at det er for mange tilstede. Når vi spør om et stort antall beboere påvirker selvbestemmelsen generelt, svarer informanten følgende: “du kan kanskje forsvinne litt mer i mengden, kontra du hadde hatt et lite bofellesskap på fire til fem altså”. Han la også til at enkelte beboere føler seg utrygge i et stort bofellesskap, og at de derfor kunne vært bedre for dem å bo i et lite bofellesskap. Karl Grunewald (1988) sier noe om at en gruppe ikke burde være på mer enn fire personer. Siden beboermøtene er en gruppe på mer enn fire, kan det tenkes at beboerne har en begrenset mulighet for å bygge langvarige relasjoner, og for å bli forstått og å forstå andre. Med forståelse mener vi hvordan vi forstår hverandre når vi kommuniserer (Kittelsaa og Tøssebro 2011). Vi nevnte tidligere at beboermøtet kunne være en treningsarena for selvbestemmelse, og stiller spørsmål til om en gruppe på mer enn fire kanskje begrenser dette?

4.2.3 Funksjonsnivå og personalets tilrettelegging

”Som helsearbeider har vi stor makt”. Dette var noe informant 1 trakk frem som viktig i møte med utviklingshemmede, da vi spurte om funksjonsnivå kunne være med å påvirke selvbestemmelsen. Vi spurte videre om noen var mer sårbare enn andre. “Selvsagt er det det. Det er noe vi drøfter veldig mye”, svarte hun da og la videre til at det er viktig å tenke makt og avmakt. De ansatte har makt til å definere beboernes behov og ønsker, og derfor ligger det et stort ansvar på de ansatte. Det er viktig at beboerne selv har denne makten så langt det lar seg gjøre, og at deres individuelle behov og ønsker blir ivaretatt (Garsjø 2008).

Informant 2 poengterte at “I utgangspunktet skal det jo være likt... men så er det jo litt etter hvordan de fungerer, hvordan de klarer seg”. Dette kan handle om at beboernes funksjonsnivå kan påvirke selvbestemmelsen. Det kan som sagt være en utfordring når beboerne ikke alltid ser konsekvensene av egne valg.

Linde og Nordlund (2006) sier noe om utfordringer i forhold til funksjonsnivå. Utfordringen er å forstå beboerens uttrykk og kommunikasjon for så å tilrettelegge på bakgrunn av kunnskap om den enkeltes ønsker og behov (s. 40). Informant 1 kom med et eksempel på en utfordring om selvbestemmelse og funksjonsnivå. En av beboerne er døvblind. Han har konkrete og taktile tegn, og gir klar beskjed til personalet om hva han ønsker. “Men klart det å tolke alltid, det er veldig vanskelig fordi noen av de er så dypt utviklingshemmet”. Hun sa videre at for å ivareta selvbestemmelsen til en beboer med dyp utviklingshemning, er det viktig at personalet kjenner vedkommende godt. Slik vi ser det kan beboere med lavt funksjonsnivå få en begrenset selvbestemmelse ved at personalet kan feiltolke beboerens ønsker. Hva vil det si å “kjenne” noen? Personalet sa at det er vanskelig å tolke beboerne. Vi tror at for å “kjenne” noen, er det en forutsetning at personalet har en god relasjonskompetanse. Det handler om å “finde ham der, der hvor Han er, og begynne der” (Søren Kierkegaard i Linde og Nordlund 2006:18).

Begge informantene er opptatt av at beboerne ikke skal ha for mange ansatte å forholde seg til. Store stillinger, stabilitet og faglighet mener de er viktig å vektlegge i bofellesskapene. Derfor mente informant 1 at store bofellesskap gir en fordel med tanke på selvbestemmelsen til personer med dyp utviklingshemning. Her ser vi at informantene trekker frem noen fordeler med store bofellesskap, og at det er de organisatoriske faktorene som gir fordeler. Vi vil nevne at dette ikke nødvendigvis trenger å knyttes opp mot store bofellesskap, men det kan

være gjeldende for andre boligformer også. Vi undrer oss over: Kunne personalet blitt bedre kjent med den enkelte beboer hvis brukergruppen hadde vært mindre? Og kunne dette resultert i større grad av selvbestemmelse?

5 Oppsummering og konklusjon

I denne oppgaven ønsket vi å finne ut mer om den nye boligtrenden for personer med utviklingshemning, og om store bofellesskap påvirker grad av selvbestemmelse. Dette har vi undersøkt ved bruk av en kvalitativ forskningsmetode. Vi har intervjuet to ledere av to store bofellesskap, og dataene vi har innhentet er av beskrivende karakter. Vi har brukt både relevant teori og empiri for å belyse problemstillingen vår. Hensikten med problemstillingen var å finne ut hvordan det å bo i store bofellesskap kan påvirke selvbestemmelsen til personer med utviklingshemning. Vi har i hovedsak valgt å stille spørsmål i forbindelse med hverdagslige valg og personalets tilrettelegginger, og om selvbestemmelsen blir påvirket av disse faktorene. Dette kan derfor ikke gi en fullverdig forståelse av hvordan selvbestemmelsen blir påvirket i store bofellesskap, da spørsmålene ikke er fullstendig dekkende. Spørsmålene dekker ikke alle områder i beboerens liv fordi vi var nødt til å begrense antall spørsmål. Det er første gang vi anvender kvalitativ forskningsmetode og dette kan ha påvirket svarene vi har fått. Vi har drøftet dette grundig i oppgaven for å få frem at det er mange forhold som spiller inn på forskningsmetodens gyldighet og pålitelighet. Vi ser i ettertid at det lite forskning og fagbøker på dette området, og dette kan ha begrenset analyseringene våre.

Vi ser i etterkant at det er vanskelig å få konkrete svar på denne problemstillingen fordi det er mer enn bare størrelsen på bofellesskapet som påvirker selvbestemmelsen til personer med utviklingshemning. Det kan dreie seg om flere forhold. Informantene trekker frem faktorer som kan påvirke selvbestemmelsen. Dette er blant annet personalets tilrettelegginger, etisk refleksjon og beboermøte. Det legges også til grunn organisatoriske faktorer som stabilitet, faglighet og store stillinger. Vi har også funn på at selvbestemmelsen kan bli påvirket på grunn av beboernes funksjonsnivå. Vi tenker også at personalets forventninger og holdninger i møte med beboeren kan være med å påvirke mulighet for selvbestemmelse.

De eneste funnene som vi ser kan påvirke **selvbestemmelsen** i forbindelse med **store bofellesskap** er antall beboere og antall personal. Når det gjelder antall beboere sikter vi til at enkelte opplever at det blir for mange beboere å forholde seg til, og dermed kan handlefriheten deres bli innskrenket. Når det gjelder antall personal, tenker vi at manglende tilgjengelighet kan føre til at selvbestemmelsen blir påvirket da de fleste beboerne er avhengige av bistand i hverdagen. Vi undres over at vi ikke har flere direkte funn knyttet til store bofellesskap. Som nevnt innledningsvis ser vi at samtidig som det bygges store

bofellesskap, har det også skjedd et fall i selvbestemmelsen til personer med utviklingshemning det siste tiåret (Söderström og Tøssebro 2011:47). Vi lurte fremdeles på om det finnes en sammenheng her.

Litteraturliste

Askheim, O. P. (2014). *Vernepleieren som aktør for en "empowerment"-orientert praksis*. I: K. E. Ellingsen (red.) *Vernepleierfaglig kompetanse og faglig skjønn*. Oslo: Universitetsforlaget.

Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk

Ellingsen, K. E. (2010). *Begrensninger og forskningsmetodiske kneiker I: Gjørum, R. G. (red).* *Usedvanlig kvalitativ forskning*. Oslo: Universitetsforlaget

Ellingsen, K. E. og Kittelsaa, A. M. (2010). *Å velge det trygge - utviklingshemmede og selvbestemmelse*. Fontene forskning 02/10:4-16

Fellesorganisasjonen (2008). *Om vernepleieryrket*. Oslo: Seksjonsrådet for vernepleiere i Fellesorganisasjonen (FO).

Fellesorganisasjonen (2010). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere*. Oslo: Fellesorganisasjonen (FO).

Folkestad, H. (2014). *Mer enn bare tjenesteyting: om vernepleierfaglig skjønn og hjemlig omsorg* I: K. E. Ellingsen (red.) *Vernepleierfaglig kompetanse og faglig skjønn*. Oslo: Universitetsforlaget.

Garsjø, O. (2008). *Institusjon som hjem og arbeidsplass - et arbeidstaker- og brukerperspektiv*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Gjørum, R. G. (2010). *"Konkrete forskningsmetodiske innspill" I: Gjørum, R. G. (red).* *Usedvanlig kvalitativ forskning*. Oslo: Universitetsforlaget

Hansen, I. L. S. og Grødem, A. S. (2012). *Samlokaliserte boliger og store bofelleskap - perspektiver og erfaringer i kommunene*. OSLO: Fafo-rapport 2012:48

Helsepersonelloven. *Lov av 2. juli 1999 nr 64 om helsepersonell m.v.*

Helse- og omsorgstjenesteloven. *Lov av 24. juni 2011 nr 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m*

Holden, B. (2008). *Psykiske lidelser og utviklingshemning - Atferdsanalytisk forståelse og behandling.* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Husbanken (1993). *Boliger for mennesker med psykisk utviklingshemning.* Rundskriv HB-1255.

Husbanken (2009). *Rom for trygghet og omsorg. Veileder for utforming av omsorgsboliger og sykehjem.* HB 8.F.7.

Johannessen, A., Tufte, P. A. og Veiden, P. (2006). *Å forstå samfunnsforskning.* Oslo: Gyldendal Akademisk

Kittelsaa, A. M. (2014). *Identitet og selvforståelse i møte med hjelpere I: K. E. Ellingsen (red.) Vernepleierfaglig kompetanse og faglig skjønn.* Oslo: Universitetsforlaget.

Kittelsaa, A. og Tøssebro, J. (2011). *Store bofellesskap for personer med utviklingshemning. Noen konsekvenser.* Trondheim: NTNU samfunnsforskning AS, rapport 2011.

Kunnskapsforlaget (1994). *Norske synonymer blå ordord.* Oslo: Gyldendal Forlag.

Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju.* Oslo: Gyldendal

Linde, S. og Nordlund, I. (2006). *Innføring i profesjonelt miljøarbeid - Systematikk, kvalitet og dokumentasjon.* 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Menneskerettsloven. *Lov av 21.mai 1999 nr 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.*

Pasient- og brukerrettighetsloven. *Lov av 2. juli 1999 nr 63 om pasient- og brukerrettigheter.*

Personopplysningsloven. *Lov av 14. april 2000 nr 31 om behandling av personopplysninger.*

Utdannings- og forskningsdepartementet (2005). *Rammeplanen for vernepleierutdanningen.* Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet

Røkenes, O. H. og Hanssen, P. H. (2006). *Bære eller briste Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker.* 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget

St.meld. nr. 40 (2002-2003). *Nedbygging av funksjonshemmedes barrierer. Strategier, mål og tiltak i politikk for personer med nedsatt funksjonsevne.*

Svartdal, F. (2009). *Psykologiens forskningsmetoder - en introduksjon.* 3. utg. Bergen: Fagbokforlaget

Söderström, S. og Tøssebro, J. (2011). *Innfridde mål eller brutte visjoner? Noen hovedlinjer i utviklingen av levekår og tjenester for utviklingshemmede.* Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS, rapport.

Vedlegg 1 – Informasjonsskriv

Informasjonsskriv

Hei!

Takk for at du tar deg tid til å bli intervjuet av oss. Vi regner med at dette ikke vil ta lenger tid enn 1 time.

Vi er tre vernepleierstudenter som studerer ved Diakonhjemmet Høgskole Rogaland. Vi er nå i gang med bacheloroppgaven. Temaet vi har valgt å fordype oss i, er personer med utviklingshemning og store bofellesskap. Vi ønsker å se nærmere på hvordan det er for personer med utviklingshemning å bo i store bofellesskap, med fokus på selvbestemmelse. For å se nærmere på dette ønsker vi å bruke kvalitativ forskningsmetode. Hensikten med oppgaven er å bli oss bevisst hvordan den enkelte beboer bestemmer over eget liv i store bofellesskap.

Vi har i utgangspunktet tenkt at alle tre studentene er til stede under intervjuet. Dersom dette ikke er ønskelig, gi tilbakemelding.

Vi opplyser om at all datainnsamling blir anonymisert. Ut fra telefonsamtale forstod vi at det var greit for deg at vi brukte båndopptaker under intervjuet. Båndopptaket vil bli slettet etter transkribering. Videre vil vi informere om at du har muligheten til å trekke deg når tid som helst under hele prosessen, uten at du må oppgi noen grunn for dette. Du har også rett til å la være å svare på spørsmål, samt vi kan fjerne deler av intervjuet dersom dette er ønskelig.

Mvh

Karina Eggebø

Camilla Bjelland Hølland

Kathrine Hodne

Vedlegg 2 – Intervjuguide 1

1. Hvordan påvirker det å bo i store bofellesskap selvbestemmelsesretten til personer med utviklingshemning (Fordeler og ulemper)?
 - a) Fellesaktiviteter i og utenfor bofellesskapet (medvirke i valg av fellesaktiviteter)
 - b) Privatliv (Å ha besøk, å være alene).
 - c) Døgnrytme (Stå opp og legge seg når en vil).
 - d) Måltider (Valg av matvarer, tid og bistand til å tilberede maten).
 - e) Sosiale relasjoner (Både innenfor og utenfor bofellesskapet).
 - f) Annet?

2. På hvilke måter har beboerne i bofellesskapet vært med å bestemme selv når det gjelder:
 - a) Hvor de vil bo?
 - b) Utforming av leilighet?
(Med utforming mener vi størrelse, utseende, og valg og plassering av møbler.)

3. I følge evalueringsrapporten som er utført av Diakonhjemmet Høgskole ble det nevnt at beboerne har beboermøte.
 - a) Hva er hensikten med beboermøter?

4. Hvordan opplever dere at den enkelte beboer blir sett og hørt på beboermøtene?
Vi har forstått det slik at det er stor aldersforskjell mellom beboerne som bor her, samt at de har svært forskjellige hjelpebehov og funksjonsnivå.
 - a) På hvilke måter påvirkes selvbestemmelsen til den enkelte beboer i forhold til:
 - a) Alder.
 - b) Funksjonsnivå.
 - c) Ulike hjelpebehov.
 - b) Hvordan tilrettelegger dere for at beboere i bofellesskapet skal få bestemme over eget liv?

5. Det ble også nevnt at personalet har etisk refleksjon.
 - a) Hva tas opp i forbindelse med selvbestemmelsesretten?
 - b) Hvilke temaer som er spesielt utfordrende?
 - c) Hvilke utbytte får dere av etisk refleksjon i praksis?

6. Ansvarsreformen har fokus på normalisering og integrering, og legger føringer for at personer med utviklingshemning skal kunne leve og bo selvstendig.
 - a) Gir det å bo i et stort bofellesskap noen fordeler i forhold til det å kunne leve å bo selvstendig?
 - b) Er det noe som er utfordrende?

7. Noen av kommunenes argumenter for store bofellesskap er blant annet det at store bofellesskap kan motvirke ensomhet og gi mulighet for felleskap og sosiale relasjoner.
 - a) På hvilke måter opplever dere at dette argumentet er realistisk i forhold til:
 - d) Ensomhet.
 - e) Mulighet for felleskap.
 - f) Sosiale relasjoner.

Vedlegg 3 – Intervjuguide 2

8. Hvordan påvirker det å bo i store bofellesskap selvbestemmelsesretten til personer med utviklingshemning(Fordeler)?

- a) Fellesaktiviteter i og utenfor bofellesskapet (medvirke i valg av fellesaktiviteter)
- b) Privatliv (Å ha besøk, å være alene).
- c) Døgnrytme (Stå opp og legge seg når en vil).
- d) Måltider (Valg av matvarer, tid og bistand til å tilberede maten).
- e) Sosiale relasjoner (Både innenfor og utenfor bofellesskapet).
- f) Annet?

9. Hvordan påvirker det å bo i store bofellesskap selvbestemmelsesretten til personer med utviklingshemning (Ulemper)?

- a) Fellesaktiviteter i og utenfor bofellesskapet (medvirke i valg av fellesaktiviteter)
- b) Privatliv (Å ha besøk, å være alene).
- c) Døgnrytme (Stå opp og legge seg når en vil).
- d) Måltider (Valg av matvarer, tid og bistand til å tilberede maten).
- e) Sosiale relasjoner (Både innenfor og utenfor bofellesskapet).
- f) Annet?

10. På hvilke måter har beboerne i bofellesskapet vært med å bestemme selv når det gjelder:

- c) Hvor de vil bo?
- d) Utforming av leilighet? (Med utforming mener vi størrelse, utseende, og valg og plassering av møbler.)

11. Har dere noen form for beboermøte hvor beboerne kan uttrykke sine ønsker?

Hvis ja:

- a) Hvordan tilrettelegger dere for at den enkelte beboer skal bli sett og hørt på beboermøtene?

b) Hvor ofte har dere beboermøte?

12. På hvilke måter påvirkes selvbestemmelsen til den enkelte beboer i forhold til:

- g) Alder
- h) Funksjonsnivå
- i) Ulike hjelpebehov
- j) Er noen mer sårbare enn andre?

13. Ut ifra teori og praksis ser vi at det kan være utfordrende å la personer med utviklingshemning til enhver tid bestemme over eget liv (beboerens beste, personalets verdier og holdninger, effektivisering).

- a) Hvilke situasjoner er det vanskelig å la beboerne bestemme selv?
- b) Hvordan tilrettelegger dere som personal for at beboere i bofellesskapet skal få bestemme over eget liv?

14. Har personalet mulighet for etisk refleksjon? (fast møte)

Hvis ja:

- a) Hva tas opp i forbindelse med selvbestemmelsesretten?
- b) Hvilke temaer som er spesielt utfordrende?
- c) Hvilke utbytte får dere av etisk refleksjon i praksis?

15. Ansvarsreformen har fokus på normalisering og integrering, og legger føringer for at personer med utviklingshemning skal kunne leve og bo selvstendig.

- a) Gir det å bo i et stort bofellesskap noen fordeler i forhold til det å kunne leve å bo selvstendig?
- b) Er det noe som er utfordrende?

16. Noen av kommunenes argumenter for store bofellesskap er blant annet det at store bofellesskap kan motvirke ensomhet og gi mulighet for fellesskap og sosiale relasjoner.

På hvilke måter opplever dere at dette argumentet er realistisk i forhold til:

- a) Ensomhet.
- b) Mulighet for fellesskap.
- c) Sosiale relasjoner.